

СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНИ

Анатолій Боровик

●

ФОРМУВАННЯ МЕРЕЖІ УЧИТЕЛЬСЬКИХ ПРОФЕСІЙНИХ СПІЛОК ТА ЇХ РОЛЬ В УКРАЇНІЗАЦІЇ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Історія профспілкового руху зацікавила багатьох дослідників. Останнім часом з'явилися наукові праці, в яких йдеться про утворення і діяльність Всеукраїнської учительської спілки¹. Але на сьогодні в Україні відсутні ґрунтовні дослідження про діяльність учительських профспілок у справі українізації шкільної освіти. Тому на основі друкованих джерел і документів автор ставить за мету висвітлити проблему формування мережі учительських професійних спілок за часів української революції та визначення їх ролі в здійсненні процесу українізації.

Масове утворення профспілок учителів розпочалось у період утворення Центральної Ради (березень - травень 1917 р.). До них вступали прихильники української школи. Організаційне об'єднання у Всеукраїнську учительську спілку (ВУС) відбулось у ході роботи Першого професійного з'їзду учителів 13 -15 серпня 1917 р. З'їзд розглянув і затвердив статут Всеукраїнської учительської спілки, обрав центральне бюро та вирішив цілий ряд принципових питань, що стосувалися діяльності цієї організації. Проте процес формування місцевих організаційних центрів профспілок (губернських, повітових, міських) продовжувався і далі.

Так, утворення спілки учителів-українців у м. Києві було пов'язане з відкриттям на початку 1917 - 1918 навчального року 16 українських початкових шкіл міста. Ініціювали цю справу Товариство шкільної освіти і генеральний секретаріат освіти, а міська дума дала згоду на їх відкриття. Саме учителі початкових шкіл і стали ініціаторами розробки проекту статуту спілки та скликання перших установчих зборів. 8 жовтня 1917 р. на них були присутні 50 учителів, які обговорили лише статут спілки. Остаточне його затвердження відбулося на других загальних зборах учителів 15 жовтня, коли, згідно зі статутом, і була обрана рада спілки. До її складу увійшли: А. Лещенко -голова ради, а також Д. Іяченко, С. Романюк, Г. Стрижевський, А. Болозович, Г. Ковалевський, О. Омшанський. До 1 січня 1918 р. відбулось 5 загальних зборів спілки, на яких вирішувались питання про контакт з учительськими спілками інших національностей, утворення різних комісій і секцій тощо. Наприклад, було сформовано комісію розваг дітей, яка піклувалась про естетичний розвиток школярів і організувала відвідування ними вистав Національного театру та заходів, підготовлених місцевою «Просвітою»².

Деякі труднощі із започаткуванням української професійної спілки учителів були і у м. Чернігові. Більше ніж через рік після утворення учительського союзу міста, 30 травня 1918 р., відбулися організаційні збори учительської профспілки. На них були присутні 12 учителів. Ініціаторами цієї справи стали педагоги української гімназії Чернігова та її директор А. Верзилов. Вони закликали всіх учителів-українців вступати

до спілки³. Вплив проросійського союзу на освітянських працівників міста був значно більшим. Можливо тому, справи українізації шкіл у м. Чернігові в 1917 р. просувалися дуже повільно.

Загалом же на жовтень 1917 р. до Всеукраїнської учительської спілки приєдналися такі повітові організації: Вовчанська, Канівська, Київська, Васильківська, Сквирська, Бердичівська, Липовецька, Таращанська, Черкаська, Чигиринська, Лубенська, Зіньківська, Полтавська, Золотоноська, Кобеляцька, Лохвицька, Роменська, Миргородська, Хорольська, Брацлавська, Летичівська, Вінницька, Літинська, Могилівська, Ольгопільська, Рівненська, Олександрівська, губернська учительська спілка Бессарабії, а також дві спілки Гадяцького повіту: повітова учительська спілка народних учителів і спілка учителів та дітячів по народній освіті, та два об'єднання Полтавської губернії: губернський учительський союз і спілка учителів вищих початкових шкіл Полтавщини⁴.

Проте за кілька місяців чисельність професійних спілок значно зростає. З опублікованих матеріалів у журналі «Вільна українська школа» можна судити про організаційну структуру місцевих профспілок учителів та зростання їх чисельності в різних губерніях України у період з 1 січня 1918 р. до 15 квітня 1918 р.⁵

№	Губерній	До 1.01.1918		На 15.04.1918		З них:					
		Всього організацій	Сплатено внесків	Всього організацій	Сплатено внесків	Губернські	Повітові	Міські	Волосні	Разом	Відсутні дані
1	Полтавщина	14	2	16	6	2	13	1	-	16	2
2	Київщина	9	6	15	10	-	11	2	2	15	2
3	Поділля	8	4	14	7	1	12	1	-	14	1
4	Волинь	2	2	5		1	4	-	-	5	1
5	Чернігівщина	3	-	7	1	-	4	2	1	7	3
6	Харківщина	3	2	4	2	1	3	-	-	4	1
7	Катеринославщина	2	2	3	2	-	2	1	-	3	1
8	Херсонщина	-	-	4	1	-	4	-	-	4	3
9	Холмщина	1	1	1	1	-	-	-	-	1	-
10	Бессарабія	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-
11	Далекосхідна	1	1	1	1	-	-	-	-	1	-
Разом:		44	20	71	34	5	55	7	3	71	14

З вищенаведеної таблиці можна зробити висновок, що за короткий час - три з половиною місяці - відбулося зростання спілок майже вдвічі. Чисельність місцевих організацій збільшувалась не лише за рахунок утворення нових, а й шляхом відокремлення українських спілок від російського учительського союзу. Але в структурі ще були відсутні губернські об'єднання Київщини, Чернігівщини, Катеринославщини та Херсонщини. Мережа повітових організацій також була неповна. На Волині, Чернігівщині, Харківщині, Катеринославщині та Херсонщині існувало лише по 2-4 повітові об'єднання. Проте збільшення чисельності профспілкових організацій свідчило про перехід значної частини учителів на українську національну платформу.

Що ж стосується чисельності членів української спілки учителів, то у 71 об'єднанні, котре було на обліку у Центральному бюро, за нашими підрахунками, налічувалось 9287 членів. Причому в загальному переліку повітових, міських, районних і волосних організацій у 28 з них не вказана чисельність місцевих організацій, а в 13 - подавалася їх приблизна кількість. Тому реальної картини на квітень 1918 р. Центральне бюро ще не встановило.

Отже, у квітні 1918 р. Всеукраїнська учительська спілка ще перебувала в стадії свого становлення, ще не до кінця була сформована мережа профспілок і не визначена їх чисельність.

Місцеві учительські організації підтримували зв'язки не лише з бюро Всеукраїнської учительської спілки, а й з керівництвом освітянського міністерства. Напередодні 1918-1919 навчального року до Міністерства народної освіти надійшов лист від українського учительського товариства у Катеринославі⁶. Його члени були стурбовані тим, що в

багатьох містах України, і особливо на Катеринославщині, майже нічого не зроблено в напрямку дерусифікації та реформування школи. У 27 пунктах листа висловлювались основні зауваження до роботи міністерства. Вказувалось, що в існуючу систему освіти не внесено ніяких суттєвих змін ні в зміст програмового матеріалу, ні в організацію навчальної справи. Особливо це стосувалося переходу на викладання українською мовою і навіть відсутності самого предмета української мови в окремих школах. Замість історії України продовжувалося вивчення російської історії. Дуже прикро, що зміст навчальних дисциплін з українознавства навіть у загальних рисах був ще не визначений, тому навіть учителі, які прихильно ставилися до української справи, не знають, що саме викладати учням, і не мають ніякої інформації про підручники.

Не визначено правового статусу учителів українознавства та точної кількості навчального часу з цих навчальних дисциплін. Неправильним було введення лише однієї штатної одиниці учителя, який би викладав і мову, і літературу, і історію та географію України. Пропонувалось також вирішити й проблему забезпечення шкіл українськими книжками. Тому міністерству необхідно вказати, з яких коштів можливе придбання українських бібліотек. Ускладнювала роботу учителів і відсутність у достатній кількості українських підручників. Особливо гострою була проблема з підручниками українознавства російською мовою. В листі також повідомлялось, що закупівля підручників для шкіл органами місцевого самоврядування останнім часом припинена через відсутність коштів.

Значна частина зауважень стосувалася роботи учителів. Зокрема, говорилося, що вже мала б розпочатися перша серія учительських курсів, однак їх початок затримується. Місцеві органи освіти та завідувачі школами не одержали за час революції жодних чітко визначених урядових вимог щодо реформування освіти та її українізації. Інформація про роботу центральних освітянських органів була відсутня на місцях. Деякі учителі, які неприхильно ставляться до української справи, вважають не обов'язковим здійснення українізації, тому в окремих школах не відбувається ніяких змін. Складність ситуації проявляється і у відсутності в українських гімназіях власних приміщень та засобів навчання. Відсутнє також матеріальне забезпечення бурс (гуртожитків) для проживання сільських дітей при українських школах.

У листі загострювалося питання матеріального забезпечення педагогічних кадрів. У сільській місцевості учителі початкових шкіл взагалі довгий час не отримували заробітної плати від земств. Не вирішується також питання про місцеве управління освітою. Тому всі перераховані недоліки в роботі освітянської галузі «загрожують просто катастрофою усій просвітній справі Української Держави».

Зважаючи на вищеперелічене, українське учительське товариство у Катеринославі внесло 27 пунктів пропозицій щодо покращання роботи освітянської галузі. Головним напрямком була українізація школи та забезпечення її всім необхідним⁷.

Подібні зауваження та пропозиції керівникам освітянської галузі висловлювали не лише катеринославські учителі. Їх підмічали й учителі інших регіонів України. Адже в питаннях реформування школи, в тому числі її українізації, існувало багато проблем та невизначеності, особливо в період Гетьманату.

З 1918-1919 навчального року в журналі української учительської спілки «Вільна українська школа» з'являється нова рубрика «З життя учительських спілок». У ній Центральне бюро інформувало про свою роботу і особливо звертало увагу місцевих профспілок на їх організаційне становлення. Зокрема повідомлялось про взяття на облік у Центральному бюро новоутворених організацій, своєчасну сплату членських внесків, необхідність повідомлення про кількість членів у них та інше. Членів спілки інформували про певні статутні вимоги і необхідність їх виконання⁸.

Журнал розповідав читачам і про зміни персонального складу центрального бюро та роботу комісії учительської спілки. У № 2 за вересень 1918-1919 навчального року сповіщалося про утворення лікарської комісії, яка повинна була допомагати хворим членам спілки. Зокрема, про попередню домовленість з лікарями різних спеціальностей про лікування учителів за меншу плату. Комісія також працювала над «виробленням порад і умов користування лікарською допомогою»⁹. А вже у жовтні 1918 р. журнал повідомляв про умови оплати за лікування та перелік лікарів, адреси їхніх клінік і час роботи. В переліку значилось 35 професорів та лікарів з 9 напрямків лікувальної справи¹⁰.

При центральному бюро спілки працювали й інші комісії. Фінансово-економічна відповідала за створення ощадних кас. Правнича - за надання консультацій з правових питань. Культурна - мала взяти на себе розробку питань загальноосвітніх, педагогічних та самоосвіти учителів¹¹.

У журналі «Вільна українська школа» публікувались повідомлення і про роботу повітових та міських спілок. Так, з Лебедина повідомляли про загальні збори повітової спілки, що відбулись 21 серпня 1918 р. На них були розглянуті питання про українізацію вищої початкової школи у м. Лебедині і про роботу члена шкільного бюро при земській управі А. Краснова та інших керівних осіб, що «відверто нехтують наказами міністерства та ведуть прилюдно ворожу агітацію». Незрозуміло для членів спілки була «особлива думка» А. Краснова у питанні відкриття курсів з українознавства для учителів початкових шкіл. Він вважав, що їх проведення є «справою шкідливою», оскільки вони будуть «вitraвляти із свідомості південноросійського населення те, що воно протягом століть уперто захищало»¹². Обговоривши це питання, збори ухвалили сприяти справі українізації шкіл та усунути з посад тих осіб, які гальмують справу.

З Маріуполя учителі повідомляли про те, що першими в Таврії приєдналися до Всеукраїнської учительської спілки і надіслали до Центрального бюро заяву, яку було розглянуто на повітовому учительському з'їзді. У цій заяві говорилось, що учителі-українці вважають своїм обов'язком відокремитись від учительського союзу, бо ця організація перейшла на шлях «тенденційної русифікаторської роботи і...різко підкреслює зневагу до українських національних культурно-освітніх домагань». Вони також прохали повернути їм раніше внесені їх членські внески¹³.

Учителі з Олександрівська на Катеринославщині писали до журналу про те, що в 1917 р. у місті утворився учительський союз як частина Всеросійської організації. Він об'єднав учителів міста і повіту. Але наприкінці літа 1917 р. союз розпався і утворилось кілька учительських організацій, в тому числі учительська спілка. Під час захоплення міста більшовиками (2 січня - 16 квітня 1918 р.) спілка не могла вести свою роботу, але з відновленням влади Центральної Ради її діяльність активізувалась. Вона організувала випуск газети «Січ», відкрила курси української мови, планувала започаткування курсів грамоти та українознавства для дорослих. У книгозбірні «Просвіти» відкрили педагогічний відділ, для якого вже закуплено достатню кількість книжок. У перспективі - відкриття української гімназії і зимового дитячого садка¹⁴.

На сторінках журналу «Вільна українська школа» знаходимо також повідомлення про надходження до Центрального бюро не лише членських внесків, а й коштів, які направлялись до фондів, започаткованих спілкою. До 1 вересня 1918 р. до 5 фондів надійшли такі кошти: до видавничого фонду - 3250 крб., на будівництво учительського дому у Києві - 3483 крб. 40 коп., до фонду хворим учителям - 247 крб. 73 коп., фонду поневоленим учителям - 291 крб. 72 коп., фонду відділу антропології та етнографії ім. Хв. Вовка - 380 крб. 17 коп.¹⁵

Взагалі матеріали журналу «Вільна українська школа», видання якого тривало до початку 1920 р., дають можливість отримати дуже цікаву інформацію про роботу Всеукраїнської учительської спілки і особливо про проблеми українізації школи. Але не можна не згадати і про те, що в Україні виходив у світ й інший профспілковий журнал, який носив назву «Голос семьи и школы» і був друкованим органом «Професіонального учительського союзу на Україні и Всеукраїнського союзу батьківських організацій». Це видання переймалося проблемами розвитку російської школи і культури в Україні.

До початку 1919 р. відбулося розширення мережі професійних спілок, і на 1 січня 1919 р. склад Всеукраїнської учительської спілки був таким¹⁶:

№	Губернії	Всього спілок	Приєднались	Умовно	Остаточо	Не увійшли	Є відомості		Членські внески			Інші кошти
							Спілок	Число членів	Від спілок	Від членів	Сума	
1	Київська	17	15	8	7	2	14	2638	6	1180	590	773
2	Полтавська	22	17	11	6	5	20	5910	13	3469	1734	1141
3	Подільська	14	13	7	6	1	12	2479	6	964	482	50
4	Чернігівська	15	5	2	3	10	11	1611	5	449	224	29
5	Волинська	10	7	4	3	3	8	1615	5	1092	546	-
6	Катеринославська	7	6	3	3	1	5	1508	4	1093	546	232
7	Харківська	5	3	-	3	2	5	1417	3	897	448	200
8	Херсонська	8	6	3	3	2	7	2697	5	1997	998	305
9	Таврія	1	1	1	-	-	1	76	1	76	38	10
10	Холмщина	1	1	-	1	-	1	340	1	340	170	-
11	Різні	4	1	-	1	3	3	224	1	56	28	187
	Разом:	104	75	39	36	29	87	20515	50	11613	5804	2927

У порівнянні з квітнем 1918 р. кількість спілок, які приєдналися до Всеукраїнської учительської профспілкової організації, збільшилася майже на третину. Відбувся також їх поділ на спілки, що приєдналися умовно та остаточно, причому останніх було менше від тих, які мали сумніви щодо остаточного приєднання. Це говорить про те, що на початку 1919 р. ще не існувало стійкої розгалуженої мережі місцевих українських учительських спілок. Головною причиною цього було нестійке політичне становище в Україні та часті зміни влади.

Ускладнювалась робота українських шкіл та учительських спілок у зв'язку з наступом денікінської армії, який призвів до окупації більшої частини України. Нова влада висловила своє негативне ставлення до українізації школи. Державною було проголошено російську мову. У цей складний час, коли в усіх засобах масової інформації було введено сувору цензуру, в журналі Всеукраїнської учительської спілки «Вільна українська школа» друкувалися статті та невеликі замітки, в яких давалися роз'яснення місцевим учительським організаціям щодо їх поведінки в нових умовах. В № 1-3 журналу, датованому серпнем-жовтнем 1919-1920 навчального року, було вміщено статтю Я. Чепіги «Українське учительство в нових освітніх обставинах», де автор намагався в рамках дозволеного цензурою висловити своє власне бачення ситуації, що склалась¹⁶. Відмова нової влади від фінансування українських шкіл та дозвіл їх існування як приватних або ж за кошти громад - це був єдиний вихід для збереження існуючих українських шкіл. Я. Чепіга мав надію, що «народ знайде в собі сили... і достойний вихід з такого стану».

Автор статті підтримував тих учителів, які «не продають за тимчасові блага своїх переконань, своїх ідеалів». Він підкреслював, що «нема такої сили, яка б повернула всю нашу роботу в старі річища освіти». Я. Чепіга згадував і про тих учителів, «які поспішили поквитатись з українізацією, і зрадивши український народ, перейшли на російську викладову мову». Для таких учителів не існувало українського народу і його мови, вони завжди з презирством ставилися до «мужицької мови», знали її, але весь час прагнули російської, яку вони вважали культурною мовою. Назвавши таких учителів «зрадниками і злочинцями», автор статті вказав, що віднині шляхи з ними розійшлися. Він висловив надію, що українська школа ще стане державною. Але в сучасних умовах «приватна школа надає право громаді вибирати ту освіту, яку вона хоче, і відкрити ту школу, яка відповідає потребам життя».

Крім того, в журналі «Вільна українська школа» були надруковані роз'яснення до наказів з освітніх питань денікінської влади. Особливо зверталась увага на деякі поступки щодо українських шкіл, які під тиском патріотично налаштованого учительства зробили представники нової влади 20 вересня 1919 р. наказами під № 4432 та № 4433. У першому з них говорилось про те, що школи з українською мовою викладання визначаються як приватні навчальні заклади і мають право отримувати матеріальну допомогу з державної скарбниці за умов, якщо вони утримуються громадськими організаціями. У другому наказі про школи за № 4433 дано пояснення щодо нижчих початкових шкіл в районах, де населення розмовляло «малоросійською мовою». (Навіть у наказах не називали її українською). Тому у цих школах дозволялось користуватись у викладанні «природною мовою учнів», але разом з тим наголошувалось, щоб у них не було зменшено кількість годин на вивчення російської мови¹⁸.

Отже, і за денікінської влади Всеукраїнська учительська спілка домагалась, щоб у нижчих початкових школах, які продовжували бути державно-земськими, викладання велось українською мовою. Середні ж українські школи, хоч і стали недержавними, але могли користуватись матеріальною підтримкою земств, міських самоврядувань та різних товариств.

Після визволення від денікінців і встановлення радянської влади в Україні в грудні 1919 р. центральне бюро Всеукраїнської учительської спілки через журнал «Вільна українська школа» інформувало своїх членів спілки про труднощі профспілкової роботи за Денікіна. Вказувалось, що діяльність організацій була просто неможлива, їх закривали, активістів заарештовували, з'їзди та наради заборонялись. Але «найбільшу руїну» несла ця влада національним школам - українській, польській, єврейській. Тому з приходом до влади більшовиків розпочався новий етап діяльності учительських спілок. Центральне бюро Всеукраїнської учительської спілки висловлювало надію, що в нових умовах українське учительство зможе «вільно продовжити свою працю і тепер повинне взятися за організацію з подвійною енергією і по виразно наміченому плану»¹⁹.

Із встановленням в Україні радянської влади центральне бюро ВУС намагалося визначити свої позиції щодо нової влади. Керівництву спілки було зрозумілим, що для захисту інтересів української національної школи потрібно шукати контактів з Наркоматом освіти. Тому на надзвичайному засіданні Центрального бюро 2 лютого 1919 р. було вирішено продовжувати відстоювати інтереси української школи і учительства. Було визначено делегацію від спілки у складі А. Бакалінського, О. Дорошкевича (виконував обов'язки голови спілки після від'їзду з м. Києва С. Русової) та С. Романюка для зустрічі з комісаром освіти В. Затонським. У ході зустрічі з'ясувалось, що всі ступені школи, від нижчої до вищої, будуватимуться за принципом єдиної трудової школи, а проведення шкільних реформ можливе лише на основі опори на організоване учительство. Проте радянський уряд визнавав лише учительські організації, що стояли на радянській платформі. Планувалося скликати з'їзд учителів-інтернаціоналістів, з якими і буде підтримувати відносини уряд «як з виразником волі трудового учительства»²⁰.

Центральним бюро ВУС було вироблено й розіслано в усі місцеві професійні спілки «Інструкцію Центрального бюро Всеукраїнської учительської спілки до всіх місцевих учительських організацій», в якій говорилось про ставлення ВУС до радянської влади та давалися вказівки щодо діяльності низових організацій. Вказувалося, що в умовах, коли радянське військо зайняло майже всю територію України, ВУС прагне залучити організоване українське учительство до співпраці з новою владою задля збереження надбань національної української освіти. Членам спілки рекомендувалося брати активну участь у культурно-освітній та шкільній роботі, виступати за втілення в життя всенародного, безплатного, обов'язкового і рівного для всіх верств населення навчання рідною мовою. Радилось вживати всіх заходів, щоб представники ВУС обов'язково входили до колегій з народної освіти при місцевих радах²¹. Отже, за мету своєї подальшої діяльності Центральне бюро ставило пошук шляхів для співпраці з новою владою.

На підставі рішень II з'їзду делегатів ВУС Центральне бюро вступило до Уцентпроф, який об'єднував професійні організації України в єдиний професійний союз. Цей крок до об'єднання підтримувало і провінційне учительство. Проте центральне бюро навіть за радянської влади не відмовлялось від своїх попередніх планів і далі намагалося проводити в життя принципи єдиної національної школи. Але саме національний характер ідей сприймався новою владою як дрібнобуржуазний напрямок діяльності. Члени української профспілки на місцях працювали у відділах народної освіти, а у м. Києві вони брали участь у різних комісіях при Наркоматі освіти, проте вирішального впливу на прийняття рішень вони не мали. Всеукраїнська учительська спілка все більше віддалялась від вирішення загальнодержавних освітніх справ. Наркомат освіти у своїй роботі все більше опирався на невеликий за чисельністю союз учителів-інтернаціоналістів. А це не могло не відбиватись в негативному плані і на роботі всієї освітянської галузі в реалізації ідей єдиної трудової школи²².

Подальші плани діяльності та напрямки реорганізації ВУС намагались обговорити на третьому з'їзді делегатів спілки, який був призначений на 18-20 січня 1920 р. Проте поганий зв'язок з провінцією та вплив урядових структур не дозволив забезпечити повне представництво делегатів, а голова Київського губернського відділу народної освіти заборонив скликання з'їзду. У визначений час прибули 36 делегатів від Київщини, Полтавщини, Чернігівщини та Волині. Але між ними не було порозуміння щодо початку роботи з'їзду. Представники чотирьох повітів не визнали його повноважень і перебували на засіданні у статусі спостерігачів. Решта присутніх проголосила себе III з'їздом спілки і розпочала роботу. Обговорюючи плани подальшої діяльності, делегати висловлювали дві точки зору. Перша - про пристосування спілки до нових умов і подальшу переробку статуту, друга - про скасування спілки та створення нової професійної організації за «московським прикладом». Прихильників, що відстоювали другу позицію, виявилось більше, і з'їзд прийняв рішення про «скасування» Всеукраїнської учительської спілки²³. Фракція комуністів-боротьбистів при ВУС мала намір утворити новий «Організаційний комітет Всеукраїнської спілки працівників освіти та соціалістичної культури». Всі справи та майно Центрального бюро ВУС передавались йому, а місцеві профспілки повинні були перебудувати свою діяльність на основі статуту «Всероссийского съезда работников просвещения и социалистической культуры».

Ще до прийняття рішення з'їзду Центральне бюро склало декларацію, в якій відзначали малочисельність і випадковість з'їзду, а всю відповідальність за можливі рішення переклало на присутніх на зібранні представників спілки.

У лютому 1920 р. Всеукраїнську учительську спілку було розпушено, а її членів включено до Всеросійської спілки працівників освіти.

Отже, за часів виборювання незалежності 1917-1920 рр. Всеукраїнська учительська спілка об'єднала в своїх лавах прихильників існування української школи і відіграла значну роль у її створенні. У період революції відбулось її організаційне становлення, була сформована мережа губернських та повітових організацій. Основною проблемою, що була у центрі уваги профспілки, стали питання реформування школи та її українізації. Першочерговими напрямками діяльності профспілки також були: відстоювання прав українського учительства, підготовка підручників і розробка програм для нової школи, влаштування бібліотек, організація відпочинку, лікування учителів та інші.

Значну роль у координації діяльності місцевих спілок відіграв журнал Всеукраїнської учительської спілки «Вільна українська школа», на сторінках якого систематично роз'яснювались позиції центрального бюро спілки, проходив обмін думками її членів, вміщувались статті видатних українських педагогів. У період частих змін влади та військових дій, що відбувались на той час в Україні, професійна спілка учителів стала однією з організацій, яка об'єднала навколо себе національні освітні кола з метою створення української школи і досягла в цьому напрямку значних результатів.

Джерела та література:

- 1 Агафонова Н. В. Становлення національної системи освіти в Україні: 1917-1920 рр. Дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата історичних наук. - Одеса, 1998. - 200 с.; Боровик А. М. Професійна спілка учителів та її роль в українізації шкільної освіти (1917-1920 рр.). // Історична наука: проблеми розвитку. Матеріали Міжнародної наукової конференції. - Луганськ СНУ. - 2002. - С. 40-43; Кравченко А. А. Роль Всеукраїнської учительської спілки в справі організації та розвитку української школи // Наукові записки: Зб. наук. ст. Нац. пед. універ. ім. М. П. Драгоманова. - Вип. 44. - К.: НПУ, 2001. - С. 201-206.
- 2 З життя українських спілок // Вільна українська школа (далі ВУШ). - 1918. - № 7. - С. 183.
- 3 Чернігівська учительська спілка // Черниговская земская газета. - 1918. - 7 июня.
- 4 Всеукраїнська учительська спілка // ВУШ. - 1917. - № 2. - С. 113.
- 5 Всеукраїнська учительська спілка // ВУШ. - 1918. - № 8-9. - С. 288.
- 6 В справі шкільної реформи на Україні // ВУШ. - 1918-1919. - № 1. - С. 42-47.
- 7 Там само.
- 8 З життя учительських спілок // ВУШ. - 1918-1919. - № 1. - С. 48-50.
- 9 При Центральному бюро Всеукраїнської учительської спілки // ВУШ. - 1918-1919. - № 2. - С. 114.
- 10 Лікарська комісія // ВУШ. - 1918-1919. - № 3. - С. 175-176.
- 11 З життя учительських спілок // ВУШ. - 1918-1919. - № 3. - С. 172.
- 12 Лебединська повітова учительська спілка // ВУШ. - 1918-1919. - № 2. - С. 115.
- 13 Мелітопольська повітова учительська спілка // ВУШ. - 1918-1919. - № 2. С. 115-116.
- 14 Олександрівська міська учительська спілка на Катеринославщині // ВУШ. - 1918-1919. - № 2. - С. 116-117.
- 15 До бюро Всеукраїнської учительської спілки // ВУШ. - 1918-1919. - № 2. - С. 118.
- 16 Таблиця складена на основі матеріалів журналу «Вільна українська школа». - 1918-1919. - № 8-9. - С. 42-43.
- 17 Чепіга Я. Українське учительство в нових освітніх обставинах // ВУШ. - 1919-1920. - № 1-3. - С. 84-87.
- 18 Пізніші роз'яснення про українські школи // ВУШ. - 1919-1920. - № 1-3. - С. 89-90.
- 19 Циркуляри і розпорядження ЦБ ВУС // ВУШ. - 1919-1920. - № 4-5. - С. 169-170.
- 20 Шкільна хроніка // ВУШ. - 1918-1919. № 6-7. - С. 69.
- 21 Там само. - С. 67-68.
- 22 Постернак С. Із історії освітнього руху на Україні за часи революції 1917-19 рр. - К., 1920. - С. 122.
- 23 Справоздання Центрального Бюро ВУС.// ВУШ. - 1919-1920. - № 4-5. - С. 194.

